

Lausunto Lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelu – nykytila ja kehittämissuhteet -raportista ja siinä esitetyistä kehittämissuhteista

Lausuntopyynnön asianumero STM/449/2019

Lähisuhdeväkivallan sovittelu on kiistanalainen kysymys, minkä vuoksi hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa 2016-2019 edellytettiin selvittävän, millaisin kriteerein naiseen kohdistuvaa väkivaltaa ja lähisuhdeväkivaltaa ohjataan sovitteluun, hyväksytään sovitteluvaikeaksi ja miten sovitteluprosessi etenee. Rikosasioiden sovittelun neuvottelukunnan asettama työryhmä on tehnyt tällaista tutkimuksellista selvitystyötä ja ehdottaa sen pohjalta toimenpiteitä. Lähisuhdeväkivaltaa sovittelua Suomessa laajasti. Lausunnon kohteena olevassa raportissa esitetyn arvioon mukaan peräti 20-30 prosenttia poliisin tietoon tulleesta väkivallasta ohjautuu sovitteluun (s. 26), valtaosin poliisin mutta myös syyttäjän toimesta. Lähisuhdeväkivaltaa, kuten muitakin rikoksia, sovittelevat koulutetut vapaaehtoissovittelijat, ja lähisuhdeväkivaltaa sovittelevilta edellytetään erityistä koulusta. Pääosin sovittelussa lähisuhdeväkivallasta on kyse pahoinpitelyistä tai lievistä pahoinpitelyistä, mutta myös törkeitä pahoinpitelyitä ja seksuaalirikoksia sovitteluaan (raportin s. 26).

Tampereen yliopiston edustajana tuon esiin kunnioittavasti seuraavat näkökohdat raporttiin ja työryhmän ehdotuksiin:

On arvokasta, että raportissa tunnistetaan lähisuhdeväkivallan erityispiirteitä varsin sensitiivisesti. Samoin raportissa tuodaan esiin tutkimusperustaista tietoa siitä, miten sovittelun riskinä on erityisesti lähisuhdeväkivallan tapauksissa uhrin uudelleentraumatisoituminen ja miten vaikeaa ulkopuolisten on arvioida väkivallan vakavuutta tai havaita väkivallan taustalla olevia, toisinaan manipulatiivisia valtasuhteita (s. 15). Väkivaltaa kokeneiden voi olla vaikea kertoa näistä tärkeistä asioista, jotka määrittävät myös sovittelukohtaamista. Kuitenkin tämä sensitiivinen ymmärrys lähi- ja parisuhdeväkivallan erityispiirteistä osin myös kyseenalaistuu raportin edetessä.

Työryhmän työn tueksi on tehty kysely poliiseille ja syyttäjille, tutkittu sovitteluista kerättyä asiakirja-aineistoa sekä haastateltu sovittelutoimistojen ammattihenkilöstöä. Sovitteluun liittyen visainen kysymys on, miten sovittelun osapuolet kokevat prosessin. Tätä koskevaa tietoa raportissa ei ole kerätty, ja tämä näkökulma on muutenkin melko pintapuolisesti esillä raportissa. Tämä ei toisaalta ole ihme, sillä tutkimustiedon hankkiminen osapuolten kokemuksista on osoittautunut vaikeaksi. Väkiältä on piiloutuva ilmiö, se herättää häpeän ja syyllisyyden tunteita, minä vuoksi siitä ei haluta puhua ulkopuolisille. Erityisesti näin on intiimin ja lähisuhdeväkivallan kaltaisissa tilanteissa.

Lainsäädännössä ja ohjeistuksissa lähisuhdeväkivallan sovittelulle on määritelty reunaehdot. Lain mukaan sovittelun voi käynnistää ainoastaan poliisi tai syyttäjä. Osapuolten on tiedettävä mihin he suostuvat ja osallistumisen sovitteluun täytyy perustua vapaaehtoisuuteen. Poliisilla on lisäksi velvollisuus ohjata uhrin tukipalveluihin. Sovittelun ohjeistuksissa edellytetään jokaisen prosessissa toimivan viranomaisen ja vapaaehtoisen arvioivan sovittelun edellytyksiä; osapuolten on myös tiedettävä, että he voivat halutessaan keskeyttää sovitteluprosessin milloin tahansa. Sovittelun edellytyksiä ovat myös se, että epäilty ottaa vastuun teosta eikä väkiältä ei ole toistuvaa.

Nämä periaatteet eivät käytännössä kuitenkaan aukottomasti toteudu, kuten työryhmän työn pohjaksi tehty selvityskin osoittaa. Esimerkiksi vajaa puolet selvitykseen osallistuneista poliiseista ei ollut saanut

väkivallan sovitteluun liittyvää koulutusta, vaikka valtaosa kertoi tarvitsevänsä sitä voidakseen arvioida, mitkä tapaukset soveltuvat sovitteluun (s. 27). Samoin syyttäjistä yli 60 prosenttia kaipasi valtakunnallisia ohjeita sovitteluun ohjaamisesta, yhtä suuri osuus ei ollut saanut koulutusta lähisuhdeväkivallan sovittelusta ja syyttäjien esiin tuomat kriteerit sovitteluun lähettämisestä vaihtelivat. Syyttäjät kertoivat vastauksissaan, että heillä oli vaikeuksia arvioida tilanteita ja tietää uhrien mahdollisesta painostuksesta. Samaan aikaan suurin osa oli sitä mieltä, että sovittelun lopputulos vaikuttaa syyteharkintaan, eli tyypillisesti sovinto johtaa syyttämättäjäntämispäätökseen (s. 28-29). Asiakirja-aineistosta taas käy ilmi muun muassa, että rikosta oli saatettu sovittaa, vaikka tekijä kielsi väkivallan tai ei muistanut tapahtumia. Esiin tuli myös tapauksia, joissa ohjeistuksessa edellytetyt erillistapaamisia ei oltu järjestetty. Samoin tukihenkilö oli vain poikkeuksellisesti paikalla sovittelutilanteissa. Sovittelusopimukset olivat tyypillisesti anteeksipyyntöjä ja käyttäytymisopimuksia (aikaisempien tutkimusten mukaan niissä saatetaan asettaa velvoitteita molemmille osapuolille). Sovittelutoimistojen henkilökunnan haastatteluissa kävi puolestaan ilmi, että esimerkiksi väkivallan jatkuvuuden määrittely koettiin hankalaksi.

Työryhmä kuitenkin päätyy esittämään, että lähisuhdeväkivallan sovittelua voidaan jatkaa Suomessa. Samalla se ehdottaa, että sovitteluun ohjaamista ja sovittelun rajaamista on täsmennettävä. Työryhmä kiteyttää ehdotuksensa kolmeen kohtaan: 1) on luotava kriteerit sille, millaisia tapauksia voidaan ohjata sovitteluun, 2) on laadittava ohjeistukset ja työvälineet lähisuhdeväkivallan sovittelun edellytysten arviointiin, sovitteluprosessiin ja sen keskeyttämiselle, 3) on uudistettava lähisuhdeväkivallan koulutusta sovittelijoille, ohjaaville viranomaisille ja sovittelutoimistojen henkilökunnalle.

Nämä ovat sinänsä hyviä tavoitteita, mutta samalla on tiedostettava niiden vaativan runsaasti panostusta, resursointia. Työntekijöille ja vapaaehtoisille olisi taattava riittävästi aikaa työskennellä uhrien kanssa luottamuksellisen suhteen synnyttämiseksi. Parisuhdeväkivalta on yleensä jatkunut pitkään ennen tuloa viranomaisten tietoon. Väkivaltakierteen katkaisemiseksi yksi tai kaksi tapaamista eivät riitä, vaan tarvitaan pidempiaikainen luottamusta rakentava prosessi sen selvittämiseksi, onko väkivallan uhrilla edellytyksiä toimia tasa-arvoisena osapuolena sovitteluneuvotteluissa ilman pelkoa ja kokemusta siitä, että hänen turvallisuutensa on uhattuna. Tässä sekä viranomaisilla, sovittelutoimistojen henkilökunnalla että sovitteluilta on suuri vastuu.

Voi pohtia, kuinka paljon tähän on mahdollista satsata ja lopulta kuinka varmasti tällä voidaan välttää mahdollinen uudelleen uhriutumisen tai se, ettei sovitteluprosessi muodostu osaksi väkivallan kierrettä, johon olennaisena vaiheena kuuluu myös sovinnon tekeminen. Raportissa olisi voitu esitellä tarkemmin Itävallassa ja muissa maissa käytössä olevia malleja, joissa väkivallan uhkaa, pelkoa ja vapaaehtoisuuden toteutumista punnitaan ja arvioidaan huolellisesti koko prosessin ajan. Tämä edellyttää sekä rahallista että ajankäyttöön liittyvää panostusta, kuten myös tiivistä uhrijärjestöjen tai muiden uhreja tukevien tahojen ja valtiovallan välistä yhteistyötä.

Toisaalta väkivallan lopettamiseksi tehokkaampi keino voisi olla uhrien ja tekijöiden tehokas ohjaaminen tukipalvelujen piiriin yhdistettynä siihen, että yhteiskunnalta tulee selkeä viesti väkivallan vääryydestä.

Huomiota ehdotuksissa kiinnittää myös se, että niissä todetaan kunniaan liittyvän väkivallan olevan vaikeasti soviteltavaa. Tämä on erikoista, sillä esimerkiksi muissa Pohjoismaissa sovittelua ja restoratiivisen oikeuden mukaisia käytäntöjä on kehitetty onnistuneesti juuri tämän tyyppisen väkivallan tilanteisiin. Ehdotuksessa tällaisen väkivallan soveltuvuus sovitteluun kyseenalaistetaan kuitenkin kategorisesti kertomatta tarkemmin, mihin tämä perustuu. Tähän liittyen on tärkeää huomata, että kunniaan liittyvä väkivalta on epämääräinen ja venyvä käsite. Tällöin riskinä on, että viranomaisten tietoon tullut maahanmuuttajataustaisten kokema lähisuhdeväkivalta tulkitaan helposti yksinomaan tämän kehyksen läpi. Olisikin syytä pohtia, voivatko esitetyn kaltaiset linjaukset asettaa erilaiset ihmisryhmät eriarvoiseen asemaan, jos toisten kokema lähisuhdeväkivalta näyttää usein johtavan sovittelun kautta

syyttämättäjättämispäätökseen ja toisten ryhmien väkivalta taas rangaistuksen langettamiseen tuomioistuimessa.

Tampereella 28.2.2019

Päivi Honkatukia
professori
paivi.honkatukia@tuni.fi
050 3268458